

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชนบทเป็นเป้าหมายสำคัญของรัฐบาลและนับว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทั้งนี้เพราะชนบทเป็นส่วนที่ใหญ่ที่สุดของประเทศและประกอบไปด้วยประชากรมากกว่าร้อยละ 80 กล่าวได้ว่ารัฐบาลทุกรัฐบาลได้ให้ความสนใจแก่การพัฒนาชนบทเสมอมา อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการดำเนินงาน ตลอดจนทุ่มเทงบประมาณและเวลาพอสมควรให้แก่การพัฒนาชนบท แต่ปัญหาของชนบทไทยก็ยังคงปรากฏอยู่และยังเป็นเรื่องที่ทำนายแนวความคิดของนักวางแผนและนักวิชาการต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการพัฒนาชนบทของไทยเท่าที่ผ่านมาเน้นซึ่งชาวจังหวัดและระบบที่แน่นอน นักวิชาการหลายท่านพยายามจะใช้แบบจำลองและรูปแบบที่เคยได้ผลมาแล้วในการพัฒนาชนบทของประเทศอื่น มีจำนวนไม่น้อยที่พยายามจะใช้ทฤษฎีที่วางไว้โดยนักเศรษฐศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงเข้ามาประยุกต์กับการพัฒนาในประเทศไทย สำหรับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาตินั้น มีความเห็นอยู่เสมอว่า ชนบทไทยมีเอกลักษณ์ของตัวเองและน่าจะมีรูปแบบการพัฒนาของตัวเอง ซึ่งยากที่จะลอกเลียนมาจากประเทศใดประเทศหนึ่ง (1 : คำนำ)

การแก้ปัญหาความยากจนในชนบทเป็นส่วนสำคัญที่สุดส่วนหนึ่งของการพัฒนาชนบทไทย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่า ความสำเร็จที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาชนบทก็คือการยกฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกร หรือราษฎรในชนบทให้พ้นจากระดับความเป็นอยู่ขั้นต่ำระดับหนึ่ง เรียกว่า ระดับความยากจน (2 : 74)

คนยากจนซึ่งมีเป็นจำนวนมากถึง 15 ล้านคนในชนบท ไม่เพียงแต่ขาดความสามารถทั้งตัวเองทางเศรษฐกิจและอ่อนแอในสุขภาพอนามัย ตลอดจนขาดความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น ปัญหาความยากจนยังเป็นต้นเหตุก่อให้เกิดปัญหาสังคมและการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งปรากฏให้เห็นอยู่ทุกวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชญากรรม การอพยพเข้าเมืองหลวง เพื่อหางาน ความแออัด เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วน

สำหรับคนยากจนนั้น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปัญหาค่าเงินแรงที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ จากผลการคำนวณดัชนีความหนาแน่นของปัญหาความยากจนในระดับจังหวัด ปรากฏว่า จังหวัดอุบลราชธานีมีปัญหาค่าเงินหนาแน่นที่สุด นอกจากนี้ยังได้มีการประเมินข้อมูลในระดับอำเภอออกมาในรูปของดัชนีซึ่งให้ข้อมูลที่สนใจมากก็คือ ในแต่ละจังหวัดนั้น อำเภอต่าง ๆ มีปัญหาค่าเงินหนาแน่นไม่เท่ากัน เช่น ในจังหวัดอุบลราชธานี ปรากฏว่า อำเภอพิบูลย์รักษ์มีปัญหาค่าเงินหนาแน่นค่า ในขณะที่อำเภอม่วงสามสิบ อำเภอวารินชำราบและอำเภอบุณฑริก มีปัญหาค่าเงินหนาแน่นปานกลาง ส่วนอำเภออื่น ๆ ที่เหลือมีปัญหาค่าเงินหนาแน่นสูง (3 : 42)

เป้าหมายการพัฒนาชนบท นอกจากจะเป็นเรื่องของการปรับปรุงรายได้หรือฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนที่ยากจนให้หายความยากจนแล้ว จะต้องยึดเป้าหมายในการเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมและจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของคนหรืออสังขัตหนึ่ง คือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตลอดจนการเพิ่มโอกาสในการปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยการสร้างให้คนมีความรู้ ความสามารถ มีความรับผิดชอบ มีการพัฒนาความคิด พัฒนาทัศนคติ และทักษะในอาชีพ ซึ่งเป็นขบวนการทางการศึกษา เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การพัฒนาการศึกษาเป็นเป้าหมายหนึ่งในการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประชากร และยังเป็นความรับผิดชอบของรัฐที่จะต้องจัดการศึกษาดังกล่าวให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและทั่วถึง อย่างไรก็ดีผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษาในชนบทส่วนหนึ่งมีพื้นฐานไม่ดี และส่วนใหญ่มีฐานะไม่ดีพอที่จะศึกษาต่อได้ และในที่สุดเมื่อออกจากโรงเรียนไปนาน ๆ มีจำนวนไม่น้อยที่ล้มเหลวเสีย นับเป็นการสูญเสียทางการศึกษา จึงเป็นการระงับยิ่งใหญ่ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในการที่จะยกฐานะทางความรู้ ความสามารถให้แก่ประชาชนที่ยังขาดโอกาสเหล่านั้น ปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องกำหนดแผนที่จะดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนเพื่อให้บรรลุผล โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์สูงสุด

ในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายยังไม่ได้พัฒนาความรู้ ความคิดและความสามารถของชาวชนบทส่วนใหญ่ให้ควบคู่ไปกับการพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจ จึงมีความเกิดตรงกัน ในอันที่จะพยายามอุดช่องว่างนี้ควบคู่ไปกับในแง่ที่ว่า นอกจากจะพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจให้มีการเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นแล้ว จำเป็นต้องเพิ่มขีดความสามารถของประชาชน

ส่วนใหญ่ให้สามารถเอาทรัพย์สิน เอาสินไหม้มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเขาและท้องถิ่น
ของเขาใหม่มากที่สุดเพื่อความเป็นปึกแผ่นของส่วนรวมร่วมกัน ครั้นนี้เองที่การศึกษาถูกเพ่งเล็งว่า
มีบทบาทสำคัญ เพราะกิจกรรมการศึกษาอยู่ใกล้ชิดคนมากที่สุด ถ้าการศึกษาทั้งในระบบและ
นอกระบบโรงเรียนมีบทบาทในการสร้างความคิด ความรู้ ความสามารถให้มนุษย์มากขึ้นแล้วก็มี
ความหวังว่า การพัฒนาชนบทจะเกิดประโยชน์ให้แก่ชาวชนบทมากกว่าที่เคยเป็น แต่ทั้งนี้ขึ้น
อยู่กับปัจจัยอื่นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยในทางเศรษฐกิจ การปกครอง หรือระบบบริหาร
ราชการแผ่นดิน เป็นต้น ถ้าหากปล่อยให้การศึกษาทำไปตามลำพังก็จะได้ผลเป็นบางส่วน แต่ใน
การพัฒนาประเทศอย่างจริงจังแล้วยังอยู่ในความมืดมิด ไม่ทราบว่าอีกสักกี่ร้อยปีจึงจะเห็นผล
ในการพัฒนาเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาได้ (4 : 52 - 53)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนา
ชนบทเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางด้านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ
โรงเรียน ในชนบทที่ยากจน เพราะเป็นท้องถิ่นที่ห่างไกลความเจริญ มีการศึกษาค่ำ มีชีวิต
ความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น ต้องเผชิญกับปัญหาอนาถา เป็นต้น การพัฒนาจึงต้องรีบกระทำเพื่อให้
ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สำหรับการหาแนวทางพัฒนาการศึกษาในเขตชนบทที่ยากจน
โดยเก็บข้อมูลจากทุกครัวเรือนในหมู่บ้านมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็น เพื่อประโยชน์
ในการวางแผนนั้น จากการค้นคว้าความแตกต่าง ๆ ยังไม่พบว่าใครมีใครทำไว้ ผู้วิจัยจึงได้
สนใจทำการศึกษาสภาพทางการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้าน เพื่อ
จะได้เสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการศึกษาของหมู่บ้านต่อไป เนื่องจากชนบทที่ยากจนมีอยู่ทั่วไป
เกือบทุกจังหวัดของประเทศไทย ดังนั้นเมื่อคำนึงถึงเวลา ค่าใช้จ่าย และความต้องการที่จะ
ศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของชาวชนบทที่ยากจนอย่างละเอียดแล้ว จึงมีความจำเป็นที่จะต้อง
เลือกเอาหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งขึ้นศึกษาเป็นแบบเฉพาะกรณี และการเลือกหมู่บ้านขึ้นศึกษา ได้
กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ดังนี้

1. อยู่ในจังหวัดที่มีอัตราความหนาแน่นของปัญหาความยากจนมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. อยู่ในอำเภอที่มีอัตราความหนาแน่นของปัญหาความยากจนมากกว่าร้อยละ 95
3. ไม่เป็นพื้นที่ซึ่งมีเหตุการณุนวชนสืบสัน อันจะทำให้การศึกษาเป็นไปได้ยาก
และข้อมูลอาจถูกบิดเบือน

4. ไม่เป็นพื้นที่ซึ่งได้รับการวิจัยมาก่อน

หลังจากศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าพื้นที่ในอำเภอเชียงใหม่นั้นมีความเหมาะสมที่สุด โดยเขาหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ทุกประการ หลังจากนั้นได้เลือกบ้านห้วยตม (หมู่ 3) ตำบลห้วยตม อำเภอเชียงใหม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านที่ทำการศึกษา เพราะมีลักษณะพิเศษคือ ชาติแคว้นน้ำกินน้ำใช้ ปลุกข้าวไม่พอกินไม่พอขาย ชาคแคว้นโค - กระบือสำหรับใช้ไถนา เป็นโรคขาดอาหาร ไกลหมอ ถูกเอารักเอาเปรียบ ชาคความรู้เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพทางการศึกษาของการศึกษาในระบบ และนอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้านห้วยตม ตำบลห้วยตม อำเภอเชียงใหม จังหวัดอุบลราชธานี

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีขอบเขตในการวิจัยดังนี้

1. ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ โรงเรียนตรีศึกษา กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน และครัวเรือนที่อยู่ในหมู่บ้านทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2524
2. ทางคานการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้นมุ่งศึกษาสถานภาพของโรงเรียนจากภาวะของโรงเรียน นักเรียนและครู โดยยึดเอาจำนวนนักเรียนของโรงเรียนเป็นหลัก
3. ทางคานการศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งศึกษาสถานภาพของหมู่บ้านจากภาวะของหมู่บ้าน ประชาชนในหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน และบริการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหน่วยงานในระดับหมู่บ้าน

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ข้อมูลที่รวบรวมได้เกี่ยวกับโรงเรียน นักเรียนและครู จากโรงเรียนถือว่าเป็นข้อมูลที่ถูกตรงกับสภาพความเป็นจริงทุกประการ
2. ครูใหญ่ กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน และหัวหน้าครัวเรือนตอบคำถามอย่างเต็มใจ และจริงใจ

ความไม่สมบูรณ์ของการวิจัย

ผลการวิจัยนี้อาจคลาดเคลื่อนได้เนื่องจากเหตุที่ว่า รายละเอียดเกี่ยวกับตัวเลขต่าง ๆ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิต รายได้ รายจ่ายของครัวเรือน เป็นต้น ใ้ข้อเท็จจริงเท่าที่ผู้ตอบจะจดจำได้ ในกรณีที่ไม่ได้มีการจดบันทึกเป็นหลักฐานแน่นอน แต่ผู้วิจัยจะใช้ความพยายามที่จะทบทวนความจำของผู้ตอบ เพื่อให้ข้อเท็จจริงมากที่สุด

ความหมายของคำบางคำที่ใช้ในการวิจัย

หัวหน้าครัวเรือน หมายถึงบุคคลที่อาศัยในครัวเรือนเป็นผู้รับผิดชอบสูงสุดในการดูแลปกครองสมาชิกโดยได้รับการยกย่อง หรือเป็นผู้อาวุโสซึ่งสมาชิกยอมรับเป็นหัวหน้า หรือเป็นผู้ทำงานหาเลี้ยง ให้ความอุปถัมภ์ในเชิงเศรษฐกิจแก่สมาชิก ตลอดจนป้องกันสวัสดิภาพของสมาชิกในครัวเรือนด้วย

กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน หมายถึงบุคคลที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่มุ่งหน้าที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (ผู้นำที่เป็นทางการจะได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ) ไ้แก่ คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้าน

ครูใหญ่ หมายถึง บุคคลที่ดำรงตำแหน่งหัวหน้าสถานศึกษาและผู้รับผิดชอบสูงสุดในสถานศึกษานั้น ๆ

อาชีพหลัก หมายถึง อาชีพที่ทำถาวร โดยให้บุคคลสัมภาษณ์ตัดสินใจว่าอะไรคืออาชีพหลัก โดยใช้เวลาของการทำงานเป็นหลัก

อาชีพรอง หมายถึง อาชีพอื่นที่ทำเพื่อหารายได้เพิ่มเติมจากอาชีพหลัก

รายได้ของครัวเรือน หมายถึง รายได้รวมของอาชีพหลักและอาชีพรองของครัวเรือน รายได้ที่ไม่ได้หักต้นทุนการผลิต

รายจ่ายของครัวเรือน หมายถึง รายจ่ายด้านการเกษตร ด้านการบริโภค ด้านการศึกษา ด้านการชำระหนี้และดอกเบี้ย และค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด เช่น ค่าบันเทิง หักผ่อนหย่อนใจ เงินบริจาคทำบุญช่วยเหลือในงานต่าง ๆ สบู่ ผงซักฟอก ยาสีฟัน เหล้า บุหรี่ หมากพลู เครื่องประดับ เป็นต้น

บุคลากร หมายถึง ครู ครูผู้ช่วยสอน ลูกจ้าง เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายของโรงเรียน และของหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

สถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้านหัวคูน หมายถึง สถานภาพทางการศึกษาใน
ระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนของหมู่บ้านหัวคูน

สถานภาพทางการศึกษาในระบบโรงเรียน หมายถึง คุณภาพของการศึกษาที่แสดง
ด้วยดัชนีด้านต่าง ๆ ได้แก่ อาคารสถานที่และอุปกรณ์ การบริหารโรงเรียน คุณภาพของครู
คุณภาพการเรียนการสอน และความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชน

สถานภาพทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง คุณภาพของการศึกษาที่แสดง
ด้วยดัชนีด้านต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นอยู่ใน
ครัวเรือน การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน และการศึกษาคานอาชีพหรือเศรษฐกิจ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

การวิจัยเรื่องสถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้านหัวคูน จังหวัดอุบลราชธานี เป็น
การศึกษาเฉพาะกรณี จึงเป็นข้อมูลของหมู่บ้านหนึ่ง ดังนั้นประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจึงเป็น
การแสดงผลของหมู่บ้านนี้ คาดว่าผู้บริหารที่เกี่ยวข้องจะนำผลการวิจัยไปใช้ในเวลาคอไป
ก็จะได้ประโยชน์ดังนี้

1. ได้ทราบสถานภาพทางการศึกษาของหมู่บ้านว่ามีคุณภาพอย่างไร
2. เป็นข้อมูลสำหรับตัดสินใจในการปฏิบัติงานอย่างมีเหตุผลและมีระบบ
3. เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนพัฒนาการศึกษาให้แก่ประชาชนที่ยากจนอย่าง

แท้จริงและมีประสิทธิภาพ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย